

MEDENİYET TASAVVURU
VE
KARATAY MEDRESESİ

KTO KARATAY
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

KONYA
2018

MEDENİYET TASAVVURU VE KARATAY MEDRESESİ

EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Erdem

Murat Ayvacı

KAPAK & MİZANPAJ

Gökhan Akten

BASKI / CİLT

Anadolu Ofset

Yeni Matbaacılar Sitesi

Muhabir Cad. 6. Blok No: 13 Karatay / KONYA

Tel: 0 332 342 01 60

Sertifika No:

34571

ISBN

978-605-66970-9-8

Aralık - 2018

KTO Karatay Üniversitesi Yayınları

Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad. Karatay / KONYA

444 1251 • www.karatay.edu.tr • karyay@karatay.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Takdim	11
Ön Söz	13
Giriş	15
• MEDENİYETİN ANLAMI VE TANIMI	15

BİRİNCİ BÖLÜM

• MEDENİYETİN UNSURLARI, TEMELLERİ VE İDRAKLERİ	21
1. Medeniyetin Unsurları	21
1.1. İnsan, Ünsiyet Kavramı ve Medeniyet	22
1.2. Yazı ve Medeniyet	34
1.3. Din ve Medeniyet	43
1.4. Bilim ve Medeniyet	49
1.5. Felsefe ve Medeniyet	54
1.6. Sanat, Mimari ve Medeniyet	59
1.6.1. Kitap Sanatları	63
1.6.2. Mimari	69
1.7. Şehir ve Medeniyet	87
2. Kültür ve Medeniyet	111
2.1. Kültür	111
2.2. Medeniyet ve Kültür Münasebeti	112
2.3. Kültür ve Medeniyet Değişmesi	114
3. Medeniyet ve Uygarlık	116
3.1. Medeniyet ve Uygarlığın Benzeşen Yönleri	119
3.2. Medeniyet ve Uygarlığın Farklı Yönleri	120
4. Medeniyetin Metafizik Temelleri	124
5. Medeniyetler Çatışması ve Medeniyetler İttifakı Kuramları	127

5.1.	Medeniyetler atışması	130
5.2.	Medeniyetler İttifakı	135
6.	Modernizmin Bahçesinde İslam Gl Yetişir mi?	138
6.1.	Zaman ve Din	141
6.2.	Modernin ve Geleneğın Zamanı	146
6.3.	İslam ve Modernizm	147
7.	Ben ve Öteki İdrakine Göre Medeniyetler	149

İKİNCİ BÖLÜM

• KAYNAKLARI VE ETKİLERİ BAKIMINDAN

	İSLAM MEDENİYETİ VE TÜRKLER	163
1.	İslam Medeniyeti Tasavvurunun Kaynağı	163
1.1.	Kur'an (Vahiy)	163
1.2.	Sünnet (Hadis)	167
2.	İslam Medeniyetinin Başlangıç ve Zirvesinde Nübüvvetin Rolü	171
2.1.	Medeniyet Kuran İnanç Önderi Olarak Hz. Âdem ve Medeniyet Tasavvuru	171
2.2.	İslam Medeniyet Tasavvurunda Model İnsan Hz. Muhammed	176
3.	İslam Medeniyet Tasavvurunun Dayandığı İlkeler	180
3.1.	İlim	181
3.2.	İrfan	183
3.3.	Hikmet	185
4.	İslam Rönesansı	190
5.	İslam Medeniyetinin Diğeri Medeniyetlerle Etkileřimi	209
5.1.	İslam Medeniyetinin Batı'ya Etkisi	210
5.2.	İslam Medeniyeti ve Türkler	217
5.2.1.	Giriş: Türk-İslam Medeniyeti, Doğuşu ve Geliřmesi	218
5.2.2.	İlk Müslüman Türkler	218
5.2.3.	Türklerin İslam'la Kazandıkları ve İslam'a Kazandırdıkları	221

5.2.4.	İslamiyet ve Türkler	223
5.2.5.	Türk-İslam Medeniyetiyle Gelen Refah ve Batı'nın Durumu	228
5.2.6.	Türk-İslam Medeniyetinin Kaynakları	230
5.2.6.1.	Tasavvuf	231
5.2.6.2.	Ehl-i Sünnet	234
5.2.6.3.	Medeniyetin Dili ve Edebiyatı	237
5.2.6.4.	Türklerin Devlet Anlayışı	242
5.2.6.5.	Türklerde Hukuk ve Adalet	245
5.2.7.	Türk-İslam Medeniyetinin Temel İlkeleri	249
5.2.7.1.	Osmanlı Millet Sistemi, Sulh ve Müsamaha	249
5.2.7.2.	Cihanşümullük ve Cihan Hâkimiyeti Ülküsü	256
5.2.7.3.	Sosyal Devlet ve İnsan Hakları	257
5.2.7.4.	Türk Şehirleşmesi ve İstanbul	260

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

	• MEDENİYET TASAVVURU VE TARİHİ SEYRİ	265
1.	Medeniyet Tasavvurunun Anlamı	266
2.	Medeniyet Tasavvurunun Muhtevası	269
2.1.	İnanç Nizamı (Din)	269
2.2.	Ahlak Nizamı (Hayat)	272
3.	Bir Medeniyet Tasavvurunda Bulunması Gereken Temel Değerler	276
3.1.	Doğruluk ve Dürüstlük	277
3.2.	Adalet ve Merhamet	279
3.3.	Estetik ve Güzellik (Nispet=Orantı, Haddi-Hududu Aşmamak, Sınırları Zorlamamak)	281
3.4.	Sanat	284
3.4.1.	Genel Olarak Sanat-Medeniyet İlişkisi	284
3.4.2.	Din Açısından Sanat-Medeniyet İlişkisi	286
3.5.	Barış ve Müsamaha	291

3.6.	Canlılık	294
4.	Ütopyalar ve Distopyalar Işığında Medeniyet Tasavvurunun Tarihi Seyri	301
4.1.	Batı Medeniyetinde Ütopyalar	304
4.2.	İslam Medeniyetinde Ütopyalar	316
4.3.	İslam ve Batı Medeniyetlerindeki Ütopyaların Karşılaştırılması	322
4.4.	Medeniyetler İçin Çöküş Yasaları ve Distopyalar	326
5.	Medeniyet Tasavvurunun Hâkimiyet Fikrine Yansımaları: Nizam-ı Âlem Fikri ve Sömürgecilik	332
5.1.	Nizam-ı Âlem ve Sömürgeciliğin Ne'liği Üzerine	334
5.1.1.	Sömürgecilik (Kolonyalizm) ve Emperyalizm	335
5.1.2.	Türk-Cihan Hâkimiyetinden Nizam-ı Âlem Ülküsüne	339
5.2.	Sömürgecilik ve Nizam-ı Âlemin Karşılaştırılması	341
6.	Doğu ve Batı Kültüründe Entelektüel, Aydın ve Münevver Olgusu	348
6.1.	Batı Tarihsel Tecrübesinde Entelektüel Olgusu	349
6.2.	İslam ve Osmanlı Tecrübesinde Âlim, Aydın, Münevver	356

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

• MEDENİYET İNŞAASINDA EĞİTİMİN ROLÜ VE KARATAY MEDRESESİ

1.	Medeniyetin İnşasında Eğitimin Rolü	369
1.1.	İslam Medeniyeti ve Eğitim	371
1.1.1.	Hayatı Allah'ın Tanımları ile Anlamlandırmak	371
1.1.2.	İnsanın Varoluşuna ya da Fıtrata Yönelmek	374
1.1.3.	Tabiatla Uyumlu Olmak	377
1.2.	İslam Eğitim Sisteminin Metodik Temelleri	378
1.3.	İslam Medeniyetinin Geliştirdiği Eğitim Kurumları	382
2.	Karatay Medresesi ve Emir Celâleddin Karatay	384
2.1.	Medresenin Kuruluşu ve Tarihi	384

2.2.	Medresenin Mimarı ve Mimari Özellikleri	387
2.2.1.	Medresenin Mimarı ve Çini Ustası	387
2.2.2.	Medresenin Mimari Özellikleri	388
2.3.	Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasî Kariyeri	397
2.3.1.	Celâleddin Karatay'ın Hayatı	398
2.3.2.	Selçuklu Devlet Adamı Olarak Celâleddin Karatay	402
2.3.3.	Ortak Saltanat Dönemi ve Celâleddin Karatay	409
2.3.4.	Celâleddin Karatay'ın Ölümü	411
2.3.5.	Celâleddin Karatay'ın Dinî ve İlmî Kişiliği	412
2.3.6.	Celâleddin Karatay'ın Tasavvuf Hayatındaki Yeri	415
2.3.7.	Celâleddin Karatay'ın Yakın Çevresi	420
2.4.	Karatay Medresesi'nin Yönetim Yapısı	422
2.5.	Karatay Medresesi Vakfı'nın Gelir Kaynakları	425
2.6.	Karatay Medresesi'nin Giderleri	427
2.7.	Karatay Medresesi'nde Eğitim ve Öğretim	435
2.7.1.	Karatay Medresesi'nin Öğrenci Kapasitesi	439
2.7.2.	Medresede Görev Alan Müderrislerin Profili	440
	Kaynakça	446

MEDENİYET TASAVVURU
VE
KARATAY MEDRESESİ

KATKIDA BULUNANLAR

Prof. Dr. Ahmet Davutođlu

- *Şehir ve Medeniyet*

Doç. Dr. İbrahim Kalın

- *Ben ve Öteki İdrakine Göre Medeniyetler*

Mahir Ünal

- *İnsan, Ünsiyet Kavramı ve Medeniyet*

Prof. Dr. Hüsamettin Erdem

- *Medeniyetin Anlamı ve Tanımı; Medeniyet ve Uygarlık*
- *Medeniyetin Metafizik Temelleri*
- *Medeniyetler Çatışması ve Medeniyetler İttifakı Kuramları*
- *İslam Medeniyetinin Başlangıcı ve Zirvesinde Nübüvvetin Rolü*
- *Medeniyet Kuran İnanç Önderi Olarak Hz. Âdem ve Medeniyet Tasavvuru*
- *İslam Medeniyet Tasavvurunda Model İnsan Hz. Muhammed*
- *İslam Medeniyet Tasavvurunun Dayandığı İlkeler Medeniyet Tasavvurunun Anlamı*

Prof. Dr. Mazhar Bağlı

- *Modernizmin Bahçesinde İslam Gülü Yetişir mi?*

Prof. Dr. İsmail Taş

- *İslam Rönesansı*

Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar

- *Medeniyetin İnşasında Eğitimin Rolü*

Doç. Dr. Ömer Akdağ

- *Kültür ve Medeniyet*

Doç. Dr. Efkan Uzun

- *İslam Medeniyeti ve Türkler*

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Erdem

- *Din ve Medeniyet; Bilim ve Medeniyet; Felsefe ve Medeniyet; İslam Medeniyetinin Batı'ya Etkisi*

Dr. Öğr. Üyesi Şerife Özkan Nesimiođlu

- *Medeniyet Tasavvurunun Hâkimiyet Fikrine Yansımaları*

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Nacak

- *Doğu ve Batı Kültüründe Entelektüel, Aydın ve Münevver Olgusu*

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Karaca

- *İslam Medeniyeti Tasavvurunun Kaynağı*

Dr. Öğr. Üyesi Yakup Akyüz

- *Ütopyalar ve Distopyalar Işığında Medeniyet Tasavvurunun Tarihi Seyri*

Dr. Öğr. Üyesi N. Tayyibe Eken

- *Yazı ve Medeniyet*

Arş. Gör. Fatma Şeyma Boydak

- *Sanat, Mimari ve Medeniyet*

tin diğeri üzerinde üstünlük kurmasıdır. Burada bir medeniyet çatışmasından söz edilebilir mi? Böyle bir çatışma var ise mahiyeti nasıl olmuş ve olacaktır?

5. Medeniyetler Çatışması ve Medeniyetler İttifakı Kuramları

Son yıllarda dünyada en çok konuşulan üç konudan biri Samuel P. Huntington'un (1927-2008) "Medeniyetler Çatışması" tezi, ikincisi Francis Fukuyama'nın ortaya attığı "Tarihin Sonu" tezi ve üçüncüsü de "Dinler Arası Diyalog"dur.

"Medeniyetler Çatışması" ve "Medeniyetler İttifakı" anlayışları, 1989'da Dünyada Komünist İttifak'ın başı olan Sovyetler Birliği'nin çözülmeye başlaması ve buna bağlı olarak soğuk savaşın sona ermesiyle doğan iki zıt durumun değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan yaklaşımlardır. "Medeniyetler Arası Çatışma" projesinin görünürde biricik alternatifi "Medeniyetler Arası İttifak" projesidir. Bekir Karlığa'ya göre, açıkça ifade edilmese de "Medeniyetler Arası Çatışma" projesi, temelde İslam'ı ve Müslümanları hedef alan, insanlığın geleceğine yönelik büyük tehlikeler içeren bir proje gibi görünmektedir.²²⁷

Bir siyaset bilimcisi olan Samuel Huntington, 1993 yılında *Foreign Affairs* dergisinde "Medeniyetlerin Çatışması" konulu bir makale yayımlamış, bu makale o zamanlar İslam dünyası ile sorunu bulunan medeniyetlerin mensupları tarafından yoğun bir ilgi görmüştür. Bunun üzerine Huntington bu makalesini genişleterek 1996 yılında "Medeniyetlerin Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Yapılması" adıyla kitaplaştırmıştır.

Huntington'un temel iddiası, "Medeniyetler Çatışması" kavramı ile önümüzdeki gelecek dönemde uluslararası ittifakların kurulmasında medeniyetlerin belirleyici olacağıdır. Yeni oluşacak muhtemel çatışmaların da farklı medeniyetler arasında gerçekleşeceğini iddia etmiştir.

Huntington, kitabın ilk bölümünde bütün kitabı özetleyen üç haritaya yer vermiştir. Bu haritalardan hareketle XXI. asırda uluslara-

²²⁷ Bekir Karlığa, *Din ve Medeniyet*, Mahya Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.33.

rası politik alanda -bu haritalar arasındaki ilişkiden yola çıkarak- neden kimlik ve medeniyet unsurlarının öne çıkacağını izah etmeye çalışmıştır.

1920'li yıllara ait olan ilk harita, Batı tarafından kolonileştirilen dünyayı resmetmektedir. Dünyayı, “Batı tarafından yönetilenler” ve “Batıdan bağımsız olanlar” şeklinde ikiye ayıran bu harita, 20'lerde Batı'nın dünyaya ne denli hâkim olduğunu gösterdiği kadar, dönemin global politik ekonomisini şekillendiren ögenin kolonileşme olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır.

Huntington'un yer verdiği ikinci harita ise 1960'lı yıllara aittir. Soğuk Savaş döneminde ABD ile Sovyetler Birliği etrafında kümelenen ülkelerin oluşturduğu iki kutuplu dünyayı resmeden ikinci harita, tamamen politik ve ekonomik ideoloji bazında bir gruplaşmaya dayanan ve bu nedenle de birinciden çok daha farklı olan bir yapılanmayı gözler önüne sermektedir.

Sonuncuysa Komünist Blok'un 1989 yılında çözülmesiyle birlikte Soğuk Savaş döneminin sona ermiş olması ve Samuel Huntington'un 1990'ları resmettiği üçüncü haritasıdır. Bu harita, Huntington'un makale ve kitabının yazılmasına neden olan olayları resimlemektedir. Zira Huntington, 1990'lı yıllardan itibaren uluslararası ittifak ya da ihtilaf-larda belirleyici olan unsurun politik ya da ekonomik ideolojiler değil, medeniyetler olmaya başladığını ve XXI. yüzyılda da bu trendin devam edeceğini ifade eder ve bunun ne anlama geldiğini açıklayabilme adına da, dünyanın farklı yerlerinde yaşanan çeşitli olayları örnek gösterir.²²⁸

Japon asıllı Amerikan vatandaşı olan Francis Fukuyama (1952-) ise soğuk savaşın sona ermesiyle “Tarihin Sonu” adlı bir makalesinde tarihin sona erdiğini vurgulamış, ideolojilerin bittiğini ve modern liberalizmin bütün ideolojiler karşısında zafer kazandığından söz ederek liberalizmin çözemediği veya çözemeyeceği bir meseleyi çözebilecek hiçbir muhalif ideolojinin olmadığını savunmuştur.²²⁹ Tarihin sonu-

228 S. Kaya, agm, ss. 2-3.

229 Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu mu?* çev: Y. Kaplan, Kayseri, trz; Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev: Z. Dicleli, İstanbul 1993.

nun geldiğini ilk dillendiren Fukuyama değildir. Ondan önce de tarihin sonunun geldiğini söyleyen ünlü Alman düşünürü Hegel ve K. Marx da tarihin sonunun yaklaştığını söylemiştir.

Tarihin sonu demek, dünyanın sonu demek değildir. Fukuyama'nın, tarihin sonu iddiasıyla kısaca demek istediği şey şudur: Ona göre tarihin sonu, bütün dünyada aynı toplumsal politik sistemin uygulamada olması değil, ideolojik mücadelenin sona ermesi, evrensel geçerlilik iddiasında birden fazla sisteminin yer almaması durumudur.²³⁰ Yani insan fikrî evrimini tamamlamış ve sonunda Batılı Liberal Demokrasi'ye (Liberal Kapitalizme) ulaşmıştır. İnsanlar bütün medeniyetleri denemişler, en sonunda Liberal Demokraside karar kılmışlardır. Böylece Liberal Demokrasi sonunda, alternatiflerini yok etmiş ve alternatifsiz hâle gelmiştir. Burada önemli olan liberal demokrasiye alternatif bir ideolojinin ortaya çıkmamasıdır. Liberal demokrasi, insanlığın ulaştığı en son ve en iyi medeniyettir. Ancak tarihin sonunda son derece hüznün verici bir durum ortaya çıkacaktır. Zira insanlar materyalistleşecek, maneviyat zayıflayacak, insanlar kendi değerlerini bir kenara itecek, değerleri için artık mücadele edip savaşmayacaklardır. Bu durumda insanlar zamanla sıkılacak ve tekrar maneviyatlarını ve köklerini aramaya başlayacaklardır.

İşte bu köken arayışı ve insanların tekrar kendi özlerine dönmeyi isteme arzusunun doğmasıyla, Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" projesi önem kazanmaya başlamış olacaktır. Yani Fukuyama'nın zannettiği gibi insanlar kendi değerlerini tamamen bırakmayacaklar, tekrar kendi köklerine geri dönmek isteyecekler ve bundan sonra medeniyetler savaşı tekrar başlamış olacaktır. Zaten kendisi de bu çatışmanın başlayabileceğini ihtimal dâhilinde görerek "hoşnutsuz olanlar her zaman tarihi yeniden başlatmak isteyecekler"²³¹ demiştir.

Sonuçta soğuk savaşın bitmesiyle yeni bir "durum değerlendirilmesi" yapılmış ve biri "Medeniyetler Çatışması", diğeri de buna karşı geliştirilmek istenen "Medeniyetler İttifakı" tezi olmak üzere iki tez ortaya çıkmıştır.

230 Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 23.

231 F. Fukuyama, age. s. 39.

5.1. Medeniyetler Çatışması

Medeniyetler çatışması; daha önce de belirttiğimiz gibi, Soğuk Savaş sonrası, Samuel Huntington tarafından 1991 yılından itibaren uluslararası ittifak ya da ihtilaflarda belirleyici olan unsurların artık medeniyetler olmaya başladığını ve bu trendin devam edip gideceğini iddia eden bir tezdır.

Samuel Huntington, Fukuyama'nın tarihin sonu olarak nitelediği çatışmalar bitmiştir, artık tek bir ideoloji vardır, o da liberal kapitalizmdir tezinin tam aksi olan medeniyetler çatışması teziyle, dünyada çatışmanın yeni başlayacağını, bunun kaçınılmaz olduğunu, bu mücadele ve bölünmelerin esas kaynağının ise öncelikle ekonomik ve ideolojik olmayıp tamamen kültürel bir mücadele olacağını belirtmiştir. Çünkü bugünkü dünyada yer alan medeniyetlerin artık Batı'yı taklit etmeyecek, onun bünyesinde asimile olamayacak kadar farklı, kendilerine has özellikleri, aidiyetleri bulunmaktadır.²³²

Kendini eşi benzeri olmayan en üstün medeniyet olarak nitelendiren Batı medeniyeti, bir din ve ırk mahsulüdür. Medeniyetler çatışması; beyaz, ari insan tipine ve onunla yücelmiş Hristiyan düşüncesine ait olan Batı medeniyeti mensuplarının I. ve II. Dünya Savaşlarında paylaşamadıkları dünyayı, yeniden paylaşım için çıkardıkları çatışma ve savaşlardır.

Huntington'a göre, Batı dışındaki medeniyet kimliği gelecekte gittikçe artan bir şekilde önem kazanacak ve dünya büyük ölçüde hâlen varlığını sürdüren yedi sekiz medeniyet (Batı, İslam, Konfüçyüs, Slav-Ortodoks, Latin Amerika, Japon vb.) arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Geleceğin en önemli kanlı mücadelelerinin de bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay hatları boyunca meydana gelecek olmasıdır. Huntington, bu kültürel fay hatlarını ise bu medeniyetler arasındaki farklılıkların hakiki ve esaslı oluşuna, farklı medeniyetlerin insanlar arasındaki etkileşimlerinin çok gerilere ve derinliklere gitmesine, farklılık ve düşmanlığı abartarak insanların medeniyet şuurlarını

232 Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, Sekizinci baskı, Ankara, Ekim, 2003, s. 22; Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışmasına Giriş*, Vadi Yayınları, Sekizinci baskı, Ankara, Ekim, 2003, s. 14.

arttırmalarına, medeniyet şuurunun gelişmesiyle Batılı olmayan toplumlarda ecdat fenomenine dönüşün ortaya çıkışına, kültürel hususiyet ve farklılıkların siyasî ve ekonomik olanlara nispetle daha az değişme göstermesine, uyuşma ve ayrışmaların da bu yüzden daha kolay oluşmasına bağlamaktadır.

Ona göre, Marksizmin çöküşü, Soyetler Birliği'nin dağılmasıyla Avrupa'nın Batı Hristiyanlığı, Doğu Hristiyanlığı ve İslamiyet arasındaki kültürel bölünmüşlük yeniden ortaya çıkmıştır. Batı'nın bundan sonra karşılaşacağı meydan okuma kesinlikle İslam âleminde gelecektir.

Huntington'a göre tarihleri, kültürleri, gelenekleriyle Batılı olmakla birlikte, vasat bir kültürel tecanüse (kendilerine has kimliğe) sahip üç ülkede (Türkiye, Meksika, Rusya) toplumlar hangi medeniyete mensup olduklarını veya intisap edeceklerini belirleme hususunda kesin bir karar verememişlerdir. Bunlar bölünük ülke (manen bölünük toplum) konumundadırlar. Çünkü böyle ülkeler vasat seviyede kültürel bir tecanüse sahiptirler ve hangi medeniyete mensup oldukları konusunda bölünmüşlerdir. Bu ülkelerin liderleri tipik bir biçimde, kervana katılma stratejisi izlemeyi ve ülkelerini Batı'nın üyesi yapmayı arzu ederler; fakat memleketlerinin tarih, kültür ve gelenekleri Batılı değildir. Bu tür bölünmenin en aşikâr ve prototipik örneği Türkiyedir. Türkiye'nin XX. asrın sonlarındaki liderleri, Türkiye'yi modern, seküler, batılı ve millî devlet olarak tanımlamaktadır. Türk toplumundaki bazı unsurlar, aynı zamanda İslami bir silkinişi desteklemiş ve Türkiye'nin esas itibarıyla Müslüman bir Orta-Doğu ülkesi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, Türkiye'nin seçkinleri Türkiye'yi Batılı bir toplum olarak tanımlarken, Batı'nın seçkinleri bunu kabule yanaşmamışlardır. Esas itibarıyla, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Türkiye'ye, Yunanistan sınırlarından Çin'e kadar yedi ülkeyi ihata eden ve yeniden hayat bulan bir medeniyetin lideri olma fırsatını vermektedir.

Millî devletler dünyadaki hadiselerin yine en güçlü aktörleri olacak fakat global politikanın asıl mücadelesi, farklı medeniyetlere mensup grup ve milletler arasında meydana gelecektir. Orta vadeli gelecekte

medeniyetler arası mücadele Batı ile Müslüman-Konfüçyen devletler koalisyonu arasında olacaktır. Batı ile Konfüçyüs-İslami devletler arasındaki mücadele, münhasıran olmasa da büyük ölçüde nükleer, kimyevi ve biyolojik silahlar, balistik füzeler ve onları fırlatmaya yarayan sofistike vasıtalar, rehberlik, istihbarat ve söz konusu hedefe ulaşmak için lazım gelen diğer elektronik kapasiteler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Batılı olmayan ülkeler, güvenlikleri için elzem saydıkları hangi silah olursa olsun, elde etmeye ve genişlemeye hakları olduğunu savunmaktadırlar.²³³ Bu çatışma sonuçta global politikaya da hâkim olacaktır. Medeniyetler arasındaki mücadele, modern dünyadaki mücadelenin evriminde nihai safha olacaktır. Nihai evrime ulaşmak için böyle bir çatışma kaçınılmazdır.

Huntington, Türkiye'nin Avrupa ile Asya, İslam ile laiklik vs. arasında bölünmüş bir ülke olduğunu söyleyerek kimi liderlerin de işaret ettikleri gibi uygarlıklar arasında bir köprü olabileceğini, ancak İslam dünyasında da düzene ihtiyaç olduğunu söyler. Osmanlıları örnek göstererek Türkiye'nin Osmanlıların üstlendiği görevi devam ettirebilecek en güçlü aday olduğunu vurgular. Bunun için de Batılı ülke olma ısrarından vazgeçip modernleşme ve demokrasinin bir İslam ülkesinde de mümkün olduğunu göstermeye daha çok ağırlık verirse bütün dünyaya büyük bir model olabileceğini söyler.

Yine Huntington Batı'yı bir idol olarak gösterirken, Batı'yı Batı yapan unsurlar olarak Grek Felsefesi, Rasyonalizm, Avrupa dilleri, laiklik, kanun hâkimiyeti, sosyal çoğulculuk ve sivil toplum, temsil kurumları ve ferdiyetçiliği öne çıkarır.

Huntington'a Medeniyetler Çatışması tezi sebebiyle birçok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştirilerden biri de Batılı ideologların kendi sistemlerini yegâne "evrensel çözüm" yolu olarak göstermeye çalışma çabalarıdır. Ayrıca medeniyet çatışmalarının önümüzdeki yıllarda daha da yoğunlaşacağı ve hatta bu medeniyetlere temel olan dinler arasındaki kanlı savaşların kaçınılmaz hâle geleceği konusundaki ısrarlı görüşleridir. Bu tür değerlendirmelerde, bir başka "garip" iddia da, bu kanlı savaş-

233 S.P. Huntington, age, ss. 23-49.

larda Müslüman toplumların problemleri çıkaran taraf olarak görülmesi ve Batı medeniyetinin başına sıkıntılar açılacağına iddia edilmesidir.²³⁴ Hâlbuki daha önce medeniyet ve uygarlık arasındaki farklar başlığı altında Batı Uygarlığı'nın, kendinden olmayanlara, ne gibi vahşeti, insanlık dışı hâl ve hareketleri, işkence vb.ni reva gördüklerini belirtmeye çalışmıştık. Konuyla ilgili olarak ünlü psikolog Yılmaz Özakpınar "Bir Medeniyet Teorisi" adlı eserinde şu sözlere yer vermektedir: "Dünyaya hakim Batı medeniyetine mensup siyasal güçlerin değer sistemlerinin ikiyüzlü olduğu meydana çıkmıştır. Bu güçler, bir tarafta Roma medeniyetinden miras kalma gaddarca bir zevkle masum insanların katledilişini seyrederken, diğer tarafta siyasal çıkarlarına hizmet edecek durumlarda insan hakları ihlallerinden söz edebiliyorlar..."²³⁵ "Batı medeniyetinin bilim ve teknolojiadaki başarısı ve bu başarıya dayanarak sağladığı ekonomik, siyasal ve askerî güç, bu ikiyüzlü vahşî medeniyetin, en yüksek medeniyet diye bir medeniyet illüzyonunu bütün dünyaya kabul ettirebilmesinin nedenidir. Hristiyanlığın şefkat ve merhameti yerine, iyilik kavramından yoksun Greko-Romen medeniyetinin güç ve üstünlük idealini benimsemiş olan Batı medeniyetinin siyasal denge anlayışı, dünyanın mazlum milletlerinin içine ayrılık tohumları ekerek o toplumları bölmek ve onlar birbirleriyle çarpışırken çıkar sağlamaktır."²³⁶

Yine Huntington'un görüşlerinin aksine, özellikle Türk yazarların eleştirilerinde vurguladıkları bir gerçek de medeniyetlerin Batı Uygarlığı etkisi altına girmeden önce çok daha müsamahalı bir ilişki içinde buldukları ve uluslararası sistemde gerçek manada ortaya çıkan bunalımların gerçek kaynağının Batı medeniyeti olması lazım gelirken, Huntington'un dikkatleri diğer kültürler üzerine yoğunlaştırdığı eleştirisidir. Bu tavrıyla Huntington, Batı'nın her zaman yaptığı gibi, suçsuz ve günahsızları düzmece yollarla suçlu göstererek bir çeşit hedef saptırmaya çalışmaktadır.

234 Murat Yılmaz, Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, "Medeniyetler Çatışmasına Giriş", Vadi Yayınları, Sekizinci baskı, Ankara, Ekim, 2003, s. 13-21.

235 Yılmaz Özakpınar, **Bir Medeniyet Teorisi, Kültür ve Medeniyete Yeni Bir Bakış**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 132-133.

236 Y. Özakpınar, age, ss. 133-134.

Burada Huntington'un esas emel ve temennisi, medeniyetler arası anlayış, uzlaşma, iş birliği, insanlığın bütün medeniyet mirasını değerlendiren daha ileri ortak bir medeniyette buluşması ve bütünleşmesi, dünyaya barış getirmek gibi bir niyet değil, aksine Batı güdümüne girmeyen millet ve medeniyetlerin Batı'ya kayıtsız şartsız teslimiyetini sağlayacak birtakım siyasî çözümleri üretmek ve önermektir.²³⁷ Küresel/global sömürüye karşı çıkan her güç şeytan olarak nitelendirilmiş ve şeytanın başı da hemen ezilmelidir. Irak, İran ve Kuzey Kore için Bush'un "Şeytan eksenî" demesi bunun içindir. İslami uyanış da şeytani gücün başka bir daldan filizlenmesidir ve o da derhâl durdurulmalıdır. Varşova Paktı'nın çöküşünden -Sovyetler Birliği'nin dağılmasından- sonra hemen bir düşman bulunmalı idi ve bulundu da. Bu düşman İslam ve Müslümanlardı. Küresel sömürü güçleri aracılığı ile çıkarılan medeniyetler savaşında önce aynı medeniyetin insanları birbirine düşürülür ve kırdırılır. Sonra da "Müslümanlar birbirini yediler", "birbirlerini kırdılar" diyerek bir de barbarlık yaftası ile onları yaftalarlar. Daha sonra da geride kalan güç, küresel sömürü gücü tarafından yok edilir. Bunun tipik örnekleri Afganistan'da, Cezayir'de, Mısır'da, Irak'ta, Pakistan'da, Somali'de, Arakan'da, Sudan'da, Suriye'de dehşetle ortaya konuldu. Bunların bir kısmı aktif volkanlar gibi hâlâ faal durumunu sürdürmektedir.

Hâlbuki gerçek bir "medeniyetin değeri; onun bütün insanlığı birleştirecek, barışı ve adaleti kuracak, birey ve toplumların huzurunu sağlayacak bir inanç ve ahlak nizamı olmasındadır."²³⁸

Son olarak şunu söylemek mümkündür: Huntington olaylara Batı'dan bakmanın rahatlığıyla, âdeta Batı'nın yeni düşmanını tanımlama gayretkeşliği ve İslam medeniyetini hedef ve rakip olarak gösterme çabası içindedir. Aslında sözünü ettiğimiz konulara ve eleştirilere dikkat edildiğinde son dönemlerde ülkemizde ve dünyada görülen uygulamaları anlamak daha da kolaylaşmaktadır.

237 Murat Gülkıran, "Batı Felsefesinin Tarih Yorumu: Medeniyetler Çatışması", Köprü Fikir Dergisi Medeniyet Özel Sayısı, Kış 2003, Sayı 81.

238 Y. Özakpınar, age, s.133.

5.2. Medeniyetler İttifakı

Medeniyetler İttifakı fikri ilk kez İspanya Başbakanı Zapatero'nun 21 Ekim 2004'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada ortaya atıldı. Birleşmiş Milletler'in de tam destek verdiği Medeniyetler İttifakı Projesi ilk toplantısını 27-29 Kasım 2005 tarihlerinde İspanya'nın Palma de Mallorca kentinde gerçekleştirdi.

Eylül 2005'te oluşumun çerçevesini belirlemek amacıyla çeşitli ülkelerden bilim adamı ve devlet adamlarından oluşan bir Üst-Düzyer Akil Adamlar Grubu oluşturuldu. 25-28 Şubat 2006 tarihleri arasında Katar'ın Doha kentinde ikinci toplantı yapıldı. Üçüncü toplantısını ise Mayıs 2006'da Dakar'da gerçekleştirdi. Medeniyetler İttifakı girişiminin nihai taslağının kamuoyuna açıklandığı dördüncü toplantı 13-15 Kasım 2006 tarihlerinde İstanbul'da yapıldı. Hazırlanan raporda Batı ve İslam dünyası arasındaki gerilimin dinî değil, politik olduğunun altı çizildi.²³⁹

Bu rapordaki alınan karardan da anlaşılmalıdır ki, Dinler Arası Diyalog ile Medeniyetler İttifakı birbirini besleyen iki akımdır. Bu ittifak, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından da benimsenerek bir BM girişimi hâlini almıştır. Müslüman ülkeler ile Batılı toplumları arasında görülen karşılıklı şüphe, korku ve kutuplaşma ortamının, çeşitli aşırı unsurlarca istismar edilmesi karşısında bu İttifak, ilk aşamada uluslararası istikrarı tehdit edebilecek dereceye yaklaşan bu durumun daha da kötüleşmesini, ancak kapsamlı bir koalisyonun önleyebileceği anlayışından hareketle kültürler arasında karşılıklı saygı yoluyla bu eğilime karşı koymayı amaçlamıştır. Girişim, tüm toplumların kalkınma, güvenlik, çevre ve refah konularında birbirlerine bağımlı oldukları hususunu esas almakta ve öncelikle ön yargı, yanlış algılama ve kutuplaşmayla başa çıkmak amacıyla ortak siyasî bir irade oluşturmayı hedeflemektedir. Başlatıldığı günden bu yana artan bir görünürlük kazanan girişim, bugün kültürler ve dinler arası diyalog bağlamında önde gelen bir proje konumuna ulaşmıştır. Girişim bağlamında BM çatısı altında kurulmuş olan Dostlar Grubu'nun ülke ve uluslararası kuruluşlardan oluşan üye sayısı 145'e yükselmiştir.

239 Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa> (28.08.2016)

Bu oluşumun esas dayandığı temel fikrin **Dinler Arası Diyalog** çalışmaları olduğu anlaşılmıştır. Ülkemizin İslam hukukçularından Hayreddin Karaman, her ne kadar “dinler arası diyalog” mecazi bir ifadedir ve kastedilen mana “farklı dinlere mensup insanlar arasında diyalog”dur,²⁴⁰ diye bir fikir serdetse de Dinler Arası Diyalog’un altında yatan asıl gerçeği Papa II. Jean Paul, açık ve net bir şekilde şöyle ortaya koymaktadır: “Birinci bin yılda Avrupa Hristiyanlaştırıldı, ikinci bin yılda da Amerika ve Afrika Hristiyanlaştırıldı. Üçüncü bin yıl ise Asya’yı Hristiyanlaştıralım”.²⁴¹ Papa’nın bu ifadelerinden çıkan sonuç şudur: Artık Müslüman ülkelerin de Hristiyanlaştırılma vakti gelmiştir. Bu Hristiyanlaştırma çabaları yanında, diyalogların bir başka amacı da Müslümanlara, Batılı emperyalist ülkelerin, global/küresel teröristlerin menfaatlerine dokunmayan bir dinin dayatılmasıdır.

Bütün bu açık ve net ifadelere rağmen **Dinler Arası Diyalog**, maalessif Türkiye’de, maksatlı bir şekilde, insanımıza “hoşgörü, kardeşlik, birlik, beraberlik, karşılıklı uyum hâlinde iletişim” anlamlarında lanse edilmiş ve Batılıların yukarıda bahsettiğimiz kendi ifadeleriyle dillendirdikleri ve hedefleri gözlerden uzak tutulmaya çalışılmıştır.

Dinler Arası Diyalog ve Medeniyetler İttifakı projeleri kapsamında yıllardır toplantı ve konferanslar düzenlenmektedir. Bu süre zarfında Filistin’de, Irak’ta, Afganistan’da, Pakistan’da, Irak’ta, Suriye’de ve dünyanın daha pek çok yerinde Müslümanların kanı akmaya devam etti ve hâlâ da devam etmektedir.

Azerbaycan’ın başkenti Bakü’de BM Medeniyetler İttifakı 7. Küresel Forumu’nda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan; şimdiye kadar 140’ı aşkın ülkenin medeniyetler ittifakı projesine destek verdiğini, buna rağmen hâlâ ittifakın kuruluş amaçlarından uzak olduğunu, insanları kültürleri, kökenleri ve anlayış bağlamında ayrıştıran akımlardan kurtulmadığını, şiddet ortamını doğuran çatışmalara, haksızlıklara çare bulunamadığını, şiddeti doğuran sebep-

240 Bkz. <http://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/dinlerarasi-diyalog-55506> (28.08.2016).

241 Bkz. Kırac Ata, “Dinlerarası Diyalogun Evrimi”, <http://forum.milliyetciler.com/forum/serbest-kursu/dinlerarasi-diyalogun-evrimi-5242.html> (28.08.2016); <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a35620.aspx> (28.08.2016)

lerle mücadelede en etkin silahlardan birinin karşılıklı anlayış olduğunu kabul ettiremediklerini, kutuplaşma yerine uzlaşma kültürünü ikame etmek konusunda ortak bir anlayış oluşturamadıklarını, kültürel ve dinî farklılıkların tehdit değil, zenginlik olarak görüldüğü toplumsal anlayışı yaygınlaştıramadıklarını, XXI. yüzyılın liderleri olarak bu tehlikeli gidişata son vermek zorunda olduklarını belirtmiştir.

Cumhurbaşkanı medeniyetler ittifakı bağlamında yapılması gerekip de yapılamayanları ve hâlâ başarısız olunan hususları sıralamaya devam etmiştir. Cumhurbaşkanı ayrıca şiddet ortamını doğuran siyasî çatışmalara, haksızlıklara ve eşitsizliklere çare bulamadıklarını, bunların gerçekleşmesi için teröre karşı küresel bir ittifak sağlanması gerektiğini, eğer bu sağlanmazsa barışın temin edilemeyeceğini, yanı başımızda terörle başlayan sürecin iç savaşa dönüştüğünü, ölenlerin sayısının ise 500 bini aştığını, orada artık bir devlet terörü esmekte olduğunu, insanları varil bombalarıyla, toplanlarla, tanklarla öldüren bir teröristin bulunduğunu, teröre karşı mücadele vereceksek bunda samimi olmamız gerektiğini, medeniyetler ittifakını kurarken Türkiye'nin bu anlayış içinde olduğunu çünkü Türk insanının o masum yavruların/insanların denizlerde ölümlerine sahile vurmalarını görmek istemediğini, Ege'de, Akdeniz'de denizden toplanan insanların sayısının 100 bine ulaştığını, hâlbuki açılışını yaptıkları BM Medeniyetler İttifakı 7. Küresel Forumu'nu toplumlar bir arada yaşasınlar diye yaptıklarını, ittifakın sağladığı başarıya rağmen, uluslararası toplum olarak ittifakın kuruluş amacını teşkil eden hedeflere ulaşmaktan hâlen çok uzak oldukları gerçeğini de hep birlikte kabul etmek durumunda olduklarını, kendilerini Medeniyetler İttifakı'nı kurmaya iten kemikleşmiş ön yargıları, insanları, inançları, kökleri ve kültürleri temelinde ayrıştıran anlayışı maalessif hâlâ aşamadıklarını, radikal akımlarla ve bu akımların beslediği terörle mücadelede kendilerinden beklenen ortak ve kararlı mücadeleyi yeteri kadar sergileyemediklerini, foruma katılan dinî ve siyasî liderler, kanaat önderleri olarak dünya kamuoyuna ittifakın kuruluş amacını teşkil eden karşılıklı anlayış, barış ve bir arada yaşama hedefinin mümkün olduğu mesajını vermeleri gerektiğini, dile getirmiştir.²⁴²

242 Konuşmanın detayları için bkz. <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1230660-cumhurbaskani-erdogan-bm-medeniyetler-ittifaki-7-kuresel-forumunda-konusuyor> (28.08.2016)

Medeniyetler ittifakı veya çatışmasından söz ederken medeniyetlerin ortak yönlerinden ve ayrışan taraflarından da bahsedilmektedir. Bu medeniyetler arasındaki farklılıklar veya benzerlikler derin farklılıklar mı içermektedir? Modern dünyada bu farklı medeniyetlerin birleşerek ortak bir medeniyet kurabilmesi mümkün müdür? gibi soruların cevapları aranmaktadır ve burada da temel vurgu geçmişin geçmişte kaldığı modern dünyanın imkanlarının bunu mümkün kılıp kılamayacağı sorusuna yapılmaktadır. Örneğin Komünizm bahçesinde kapitalizme yer var mıdır? veya Modernizm bahçesinde İslam gülü yetişebilir mi?

6. Modernizmin Bahçesinde İslam Gülü Yetişir mi?

(Prof. Dr. Mazhar BAĞLI)

“Modern olmak, düne ait olmayan bir dünyada yaşamak demektir”

Modern kelimesi Latince orijinli olup “modo”dan türetilmiş olan “modernus”tur. İçinde bulunulan zamana, güne ve çağa uygun olan demektir. “Moda” da zaten buradan gelir, günün ve zamanın ruhuna uygun olan anlamındadır.

Toplumsal alanda ise geleneksel olmayana işaret eder. Hatta çağdaş-modern toplum denildiğinde akla ilk gelen “geleneksel olmayan” toplum demektir.

Esasında modernleşme, günümüzde toplumsal yapıyı oluşturan bileşenlerin ortak tanımlanma paydası hâline gelmiş olmasından dolayı da global bir etkiye sahip olmuştur. Modern ekonomi, modern kent, modern devlet gibi ifadeler işin esas hedefine işaret ederler. Konu artık makro boyutlu değişim sürecinin global tanımına dönüşmektedir.

Her ne kadar kavram bugün için yeni, çağcıl ve ileri olan anlamında kullanılsa da ilk zamanlarda aksine bozulmayı ifade ettiğini de unutmamak lazım.

Olumsuz bir anlam yüklenmesinin asıl nedeni de zaten geleneğin kaybolmasını içeriyor olmasındandır. “Yeni olan iyidir” önermesine ihtiyatla yaklaşan herkes bu konuda endişeliydi.